

1. Башинська Т. Проектувальна діяльність – основа взаємодії вчителя та учнів. Дайджест педагогічних ідей та технологій. 2019. № 3. С. 49 – 52.
2. Варзацька Л. Інтерактивні технології в системі особистісно-зорієнтованої освіти. Дивослово. 2016. № 4. С. 15–25.
3. Варзацька Л. Методика інтегрованого уроку мови. Дивослово. 2021. №3. С. 31 – 50.
4. Голобородько Є. П. Загальні питання інтерактивного навчання. Збірник наукових праць: Інтерактивне навчання: Досвід впровадження. За заг. ред. В. Д. Шарко. Херсон : ОЛДІ-плюс, 2020. С. 3 – 6.
5. Голодюк Л. Моделювання уроку у площині використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання. Наукові записки. Серія : Педагогічні науки. Випуск 108. Кіровоград, 2019. С. 186 – 192.
6. Веб- ресурс НУШ. Джерело доступу: <https://nus.org.ua/view/yak-i-koly-zastosovuvaty-problemne-navchannya-problem-based-learning/>

Юлія Гавришків,
Науковий керівник – доктор філософії,
асистент кафедри української мови та славістики
Наталія Матвеева

ВІДОБРАЖЕННЯ ВІЙНИ В МОВІ

Мова – динамічна система, яка змінюється, реагуючи на всі події певної мовної спільноти. Найвиразнішими ці трансформації є в лексичній сфері. Справді, саме лексичний склад мови є найчутливіший до змін, що відбуваються в суспільстві. Такі зміни, очевидно, призводять до трансформацій у лексичному складі кожної мови.

Події суспільно-політичного життя, економічна ситуація в суспільстві, розвиток технологій тощо часто впливають на лексичний склад мови. Зокрема, російсько-українська війна, що почалася у 2014 році, і повномасштабне вторгнення РФ на наші землі 24 лютого 2022 року великою мірою визначають

сучасну історію України та її суспільства на багатьох рівнях. З огляду на це важливим аспектом нашого сьогодення є вплив війни на мовну сферу та самоідентифікацію українців.

Мовну ситуацію в Україні до початку повномасштабного вторгнення вивчали такі соціолінгвісти, як-от: Л. Т. Масенко, С. О. Соколова, О. М. Данилевська, О. Г. Руда, В. М. Труб, І. М. Цар, Н. Р. Матвеева тощо. Питання неологізації стало об'єктом дослідження багато науковців, серед них: Ж. В. Колоїз, Д. В. Мазурик, О. О. Тараненко, О. А. Стишов, Н. В. Стратулат, Л. В. Струганець тощо.

Метою нашої роботи є аналіз результатів впливу повномасштабної російсько-української війни на українську мову.

Джерелом нашого дослідження стали лексичні одиниці, які функціонують у засобах масової інформації, інтернет-джерелах та мовнокомунікативному просторі України після початку російської агресії.

Новотвори з'являються в мові постійно, а засоби масової інформації намагаються зафіксувати потік народного словотворення. Утім мусимо наголосити, що деякі з теперішніх неологізмів можуть зникнути з вжитку так само швидко, як і з'явилися, тому сучасні лексикологічні та лексикографічні наукові дослідження є важливими для фіксації становища мови під час війни та для подальшого вивчення динамічних процесів сучасної української мови.

К. Ю. Ладоня, аналізуючи різні принципи класифікації та функціонування неологізмів [1, с. 39], виділяє такі їхні типи: *неолексеми*, *неофраземи* та *неосемеми*. Серед *неолексем* дослідниця розрізняє: *власне неолексеми* – лексичні одиниці з новою формою і змістом (до них ми відносимо переважно запозичення); *новотвори* – лексичні одиниці, що утворилися за актуальними словотвірними моделями зі слів, що вже функціонують у мові; *трансформації* – лексичні одиниці, у яких форма пов'язується зі значенням, що попередньо передавалось іншими словами;

семантичні неологізми – форми, що вже існують у мові, але які або повністю змінюють значення, або вже наявна семантична структура розширюється новим лексико-семантичним варіантом.

Л. В. Струганець зазначає, що інколи можуть виникати питання, пов'язані з виокремленням семантичних неологізмів. Адже не завжди зрозуміло, чи йдеться про виникнення нового значення, чи про розширення синтаксичної та лексичної сполучуваності лексичних одиниць, до того ж «...семантичні неологізми вирізняються новизною лише на певному історичному зрізі» [2, с. 57].

Після початку повномасштабної війни, яку розпочала Росія на території України, стартувала масова хвиля здебільшого семантичної та емоційно забарвленої неологізації.

Проаналізувавши різні джерела масової інформації, виокремлюємо такий ряд лексичних одиниць за семантичним спрямуванням. Насамперед звертаємо увагу на неологізми, які відображають суспільно-політичні настрої українців (*Небесна Сотня, Революція Гідності, кіборг, ватник і т.д.*). Зауважимо, що зараз ці лексеми перестали виконувати функцію новотворів і входять до загальноживаної лексики.

З огляду на зібраний матеріал пропонуємо поділ неологізмів на такі групи:

1. Неолексеми

- Метафори, які відображають військові реалії: *президент проти «замороженої» війни* («Ukrinform», 15.11.2023, 20:14); *США готуються до сценарію замороженого конфлікту в Україні* («Суспільне новини», 18.05.2023, 17:30); *«Орки вкрали єнота з Херсонського контактного мінізоопарку»* (Українська правда, 13.11.2022).

- Поняття на позначення військового одягу: «*мультик*», «*цифра*», «*пiксель*», «*термуха*», «*педалі*» (взуття) тощо. «*Замість весільного одягу - піксель та вишиванка: на Кременеччині одружився військовий ЗСУ* («Тернополяни», 11.09.2023, 19:30).
- Неологізми-оніми: країну-агресорку Росію номенують лексемою «*Мордор*», яка є запозиченням з творів Дж. Толкіна. У перекладі слово має лексичне значення «чорної країни», саме тому Росія за аналогією до цієї країни здобула саме цю номінацію. «*Рашка*», «*лапті*», «*мордор*». *Чому українці дають глузливі назви Росії в час війни і що вони означають?* («Радіо Свобода», 20.05.2023, 05:00); *Російський адвокат Бандери в лавах ЗСУ: “Мордор має бути знищений і засипаний сіллю, як Карфаген”* («Новинарня», 24.05.2023, 13:36)

Ономастика наповнилась такими антропонімами, як: *Джавелін/Джавеліна*; зоонімом *Пес Патрон* тощо.

- Лексеми, що позначають військову техніку: «*Війна дронів: чи вистачає вбивчих «пташок» на фронті*» («Подробиці», 23.11.2023, 23:39) – «пташками» називають дрони, які активно використовуються військовими на фронті; «*Кияни просять допомогти придбати для ЗСУ маленьку «пташку»* (Press Center, 20.11.2022). При цьому використовуються різноманітні епітети: *маленькі пташки, американські пташки, бойові пташки, передові пташки тощо.*

Уважаємо доречним виокремити неологізм *blackout*, який від початку воєнних дій у країні ввійшов у лексику української мови з англійської. Ця лексема має значення масового відключення електроенергії в темний час доби. В джерелах українських ЗМІ неологізм *блекаут* зустрічається дуже часто: «*В Міненерго оцінили загрозу тотального блекауту в Україні*» («УНІАН», 21.10.2023, 22:18); «*На ЗАЕС стався повний блекаут – є загроза радіаційній небезпеці*» (ТСН, 02.12.2023, 09:10).

Крім вище зазначених неологізмів, українці часто стали вживати неологізм *рашисти*, що означає злиття основ англійського слова *russia* і терміну «фашизм», через дії окупантів і країни-агресора, які за характером відображають ідеологію Гітлера. Неологізм *рашизм* часто функціонує не тільки в українських, а й у світових ЗМІ. «*Russian rashism defines Ukrainians as a less valuable nation*» («Communist Crimes», 01.11.2022); «*Рада визнала "рашизм" державною ідеологією РФ: що це означає?*» («Українська Правда», 04.05.2023).

2. Неосемеми, або неологізми, які набули нового лексичного значення. Наприклад, слово «*бавовна*» отримало нове значення внаслідок перекладу з російської омографа «хлопók», яким росіяни в інформаційних повідомленнях заміняли слово «вибух», – словом «хлопок». Український ж відповідник «бавовна» з іронічним значенням почав активно функціонувати в українських засобах масової інформації: «*У Криму – масштабна «бавовна» по усій території півострова*» (Стопкор, 22.11.2022). «*Знову «бавовна»: жителі Токмака повідомили про шість гучних вибухів*» (УНН, 22.11.2022).

Лексема «*банка*» отримала також нове смислове навантаження, оскільки до російського вторгнення це слово частіше вживалось в значенні скляної ємкості, зараз же наші волонтери та цивільні громадяни, які намагаються наблизити перемогу України, задля допомоги нашим військовим «*відкривають банку*» для зборів на потреби ЗСУ.

До неосемеми можемо віднести лексему «*мопед*», а саме іранські дрони «*shahed*». «*Усе про «мопеди»: чому не можна самим збивати дрони*» (1+1, 17.10.2022).

Не викликає сумнівів, що найвиразніше та найоперативніше відбиває динаміку в лексико-семантичній системі публіцистичний стиль. Саме масмедійний дискурс під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників найчіткіше фіксує неологізми, відповідність або невідповідність їх нормам української орфографії та словотвірним традиціям.

Таким чином, інноваційна лексика відображає сьогодення суспільства і набирає нових проявів на мовленнєвому рівні, а тому потребує подальшої лінгвістичної інтерпретації. З огляду на те, що процес неологізації в українській мові продовжується, ми вбачаємо актуальним подальше дослідження впливу і відображення війни в мові, адже утворення неологізмів є закономірним мовним процесом, однією з цілком передбачуваних реакцій мовців на реалії, які вони проживають в нетипових умовах. Описані лексеми не вичерпують загальну кількість новотворів, а демонструють загальну картину динаміки змін, яких зараз зазнає словниковий склад сучасної української мови. Саме через це перспективи подальшої роботи полягають у визначенні та описі специфіки семантичних процесів, що призводять до появи і розвитку нових значень, а також у виявленні та поясненні словотвірних моделей та процесів, що є продуктивними і регулярними під час творення неолексем. Також потребують унормованості словотвірні, лексико-семантичні, графічні, орфографічні аспекти, пов'язані з функціонуванням неолексем у комунікації та засобах масової інформації.

Список використаної літератури

1. Ладоня К. Ю. Неологізми в українській мові: сутність, визначення, принципи класифікації та функціонування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: збірник наукових праць. Серія «Філологія». 2018. Т. 1. №36. С. 38–40.
2. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. Тернопіль: Астон. 2002. 352 с.

Микити Семенов,
Науковий керівник – доктор педагогічних наук,
професор Наталія Грицак
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

ОБРАЗ МІСТА У РОМАНІ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ